

# Életemből

## Beszélgetőtárs: Gallusz László

**G. L.:** Milyen sokszor hallottuk, hogy a gyermekkori emlékek végig követik az embert, egész életén át. Megszépülnek. Vannak azonban események, melyek emléktől, hiába is próbálkozik, képtelen megszabadulni az ember, például a megaláztatástól, különösen ha az alaptalanul történik, és lehetőséget sem kap a szenvedő a védekezésre, de képes-e a gyerek megérteni, mondjuk a beszolgáltatás fondorlatait, a hatalmat kiszolgálók basáskodását, úgy megérteni, hogy ne hagyjon mély sebet a lelkében. Aligha. A tornyosi Fehér Lajos vagy hatvan éve tizenévesen élte át mindezt, amikor is a számára akkor érthetetlen kulák jelzővel, a nép nevében semmisítették meg a családját. Megtapasztalta a hatalom adta emberi dölyfösséget, de a szelidséget, emberségességet is. Nem szálnalmat, hanem emberségességet, és ennek köszönhetően nem vált földönfutóvá. Ennek és kitartásának eredményeként jogász lett, hogy utána csendesen, bosszúvágy nélkül tegye a maga dolgát.

**F. L.:** Földműves szülők gyermeke vagyok. Az Értől indultam az Óceán felé, vagyis a zentai határ délnyugati csücskében lévő Csík-ér menti tanyánkról. Mint paraszt gyerek részt vettem az őszi termény betakarításban is. Nagyon szerettem a kukoricafosztást, mert az ilyen alkalmakkor az öregektől sok érdekes történetet hallottam. Például, hogy a dédapám még ismerte a betyárokat, többek között Rúzsa Sándort is, mivel meg-megjelentek az itteni tanyavilágban is. Innen ered a történelem iránti fogékonyságom.

Különben nem volt felhőtlen a korai gyermekkorem sem. Édesapám korán meghalt. Bátyám mint magyar katona odaveszett a háborúban. Édesanyám özvegyasszony maradt három kisgyerekekkel. Munkaerő nem volt a gazdaságunkban. Mi tizenegy-két éves gyerekek végeztünk minden fizikai munkát a jószágállomány körül. Az etetést, trágyázást is mi végeztük.

**G. L.:** Akkor ezt úgy mondják, hogy a sors nem kényeztette el Fehér Lajost és családját.

**F. L.:** Igen, de a megpróbáltatások még csak ezután következtek, amikor jött a beszolgáltatás időszaka. 1945-ben meghalt az apám és akkor

padlássöprögetés még nem volt. Nálunk 1947-ben kezdődött, 1948-ban, 1949-ben folytatódott. Csépelés után mindig kezdődött a beszolgáltatási kampány. Tulajdonképpen megszábták azt a gabonamennyiséget, amit be kellett szolgáltatni.

**G. L.:** A hatóságot nem érdekelte, hogy megtermett-e az a mennyiség?

**F. L.:** Nem érdekelte, sőt volt olyan gyakorlat is, hogy az akkori polgárok gyűlésén Keviben határozták meg, hogy ki mennyi búzát, árpát stb. szolgáltatson be. Azóta mesélték már, hogy licitáltak: „tegyenek még rá, az kibírja”. Semmi kapcsolata nem volt a megtermett gabonamennyiségnek a beszolgáltatási kötelezettség nagyságával. A csépléskor volt kinevezett hatósági ellenőr, aki írta, jegyezte a lecséplést mennyiséget. Emlékezetem szerint 1949-ben, a vagyonunk elkobzásának évében termelt 65 métermázsa búza, viszont a beszolgáltatási kötelezettség 127 mázsa volt. Minden évben a beszolgáltatási kampány megkezdődött cséplés után, és tartott novemberig, az őszi vetésig. A beszolgáltatási aktivistákat nem érdekelte, hogy marad-e fejadag vagy vetőmag a termésből, ugyanis kategóriánként volt megszabva a beszolgáltatási kötelezettség. Akinek több földje volt, magasabb kategóriába esett. Akinek nem volt saját földje, hanem feléből, harmadából vett bérbe, annak nem volt beszolgáltatási kötelezettsége, hanem a tulajdonosnak. Az ilyen bérlőnek volt szabad búzája, mellyel szabadon rendelkezett. El is adhatta, akár feketén is. Például az anyámnak volt tanyája hat lánc földdel, abból eladott 3 holdat a tanyával, és azon a vételáron vett három és fél mázsa szabadbúzát, és azt beszállította az egyik évben. És tőle abban az évben nem követelték tovább a beszolgáltatást.

**G. L.:** Mivel a családfő odaveszett, így az özvegyasszonynak kellett minden terhet viselni, de ott voltak a cseperedő gyerekek, akik nyitott szemmel látták ezeket a megpróbáltatásokat. Milyen érzések tombolhattak az alig tizenegynéhány esztendő Fehér Lajosban? Emlékezik-e arra az időszakra?

**F. L.:** Minden éjjel jöttek négyen-öten félig italosan, volt köztük nő és férfi is. Anyám nem várta be azt, hogy odaérjenek. Bujkált addig a pár hónapig, míg tartott

az őszi kampány. Éjjel hazajött, kimosott ránk és főzött valamit. Utána ismét elment és rokonoknál, ismerősöknél húzta meg magát. Amikor jöttek az aktivisták, akkor bennünket, gyerekeket kizavartak az ágyból. A nyitott folyosón végigállítottak hármunkat, a bátyámat és az öcsémet is. Akkor ott élvezkedtek, kérdezték, hogy hova dugtátok el a búzát, hol van az anyátok? Na, keressetek már egy kötelet, mondta az egyik a másiknak, hogy felhúzzuk őket ide az eperfára, mert ezek így nem tudnak beszélni. Mikor már megunták az ilyen vallatást, akkor elmentek. De ezek az esetek sorozatosan megisméltódtak.

1949-ben már Zentán harmadik osztályos gimnáziumi tanuló voltam. Ugyanis a tanyai négy elemi után az anyám beíratott a gimnáziumba és a Diákotthonba helyezett el. Így ebben az évben a beszolgáltatási kampány vége már nem ért a tanyán. Nem tudtam róla, hogy az anyámat és a bátyámat már becsukták. Egyedül az öcsém maradt otthon az odahelyezett vagyonörző megbízottakkal.

Később mesélték a testvéreim, hogy a letartóztatásakor anyám éppen hazajött, és az aktivisták egész különítménnyel körülvették a tanyát. Anyám a hátsó ablakon keresztül akart menekülni, amikor az egyik kiabált, hogy itt van e, itt akar megszökni. Akkor letartóztatták és elvitték, majd délután eljöttek a bátyámért is.

A gimnáziumban éppen magyaróránk volt, amikor bejött az igazgató és mondott valamit a tanárnőnek, aki felszólított, hogy csomagoljak össze és menjek ki a folyosóra. Az igazgató jött utánam, és az ott várakozó rendőröknek átadott. Azok pedig elkísértek az ügyészségre, ahol kihallgattak, mivel pár hónappal elmúltam 14 éves és így vádolható, büntethető voltam a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt, mivel hogy az elhunyt apám után telekkönyvezték az örökségemet. Tehát mint földtulajdonos bűnös vagyok.

A kihallgatás után továbbra is jártam iskolába, de az otthoniakról semmit sem tudtam. Mintegy két hét múlva újra jöttek a rendőrök értem, de most már a bíróságra vittek tárgyalásra. Ott láttam meg az anyámat és a bátyámat, de azokat már a börtönből kísérték fel a tárgyalásra, ahol a bírósági procedúra után kihirdették az ítéletet.

**G. L.:** És ott megdöbbenen kellett hallania, látnia ezt a megaláztatást.

**F. L.:** Ez egy olyan sokk volt az életemben, hogy éjjel sokszor nem tudok aludni, mert visszajönnek ezek az emlékek, a gyerekkori megpróbáltatások, szenvedések. Amikor a bíró kihirdette az ítéletet, hogy minden vagyonunkat elkobozzák. Nekem akkor fogalmam sem volt a vagyonról, hogy egyáltalán milyen vagyonom van, de azt értettem, amikor azt

mondta a bíró, hogy elveszük tőled minden vagyondat, de börtönbüntetést nem kapsz. A bátyámat kiengedték, ő is csak vagyoneklobzást kapott. Öt percet kaptunk arra, hogy anyánktól elbúcsúzzunk, és utána vitték vissza a börtönbe. Kapott két év börtönbüntetést és mellékbüntetésként teljes vagyoneklobzást.

A tárgyalás után én már nem mentem vissza az internátusba, hanem a bátyámmal megindultunk gyalog a 25 kilométerre levő tanyánkra. Sötét este értünk haza. Már messziről hallatszott a vigasság, hangoskodás. Ott volt egy 7–8 tagú társaság ittas állapotban, mivel találtak nálunk bort és pálinkát. Azon nevettek, hogy süttöttek kacsát, de közben megérkezett a leltározó bizottság, a kacska pedig megégett a kemencében és újat kellett levágni.

Kérdeztük tőlük, hogy az öcsénk, a testvérünk hol van. Azt felelték, hogy délelőtt még látták. Végigjártuk a szobákat, kerestük a melléképületekben is, végül a kertben találtunk rá a japánakác-bokor alatt szipogott. Megnyugtattuk és bevittük a lakásba. Ő szenvedett közülünk legjobbat.

Volt kinevezve a tanyához két megbízott (poverenik) azzal a feladattal, hogy anyám letartóztatása és az ítélethozatal közötti időszakban onnan semmit el ne lehessen vinni. Ők maguk vitték, majd utána egymást vádolták érte.

Másnap reggel a ház elé állítottak egy fogatos kocsit, azzal a meghagyással, hogy ami fölfér a kocsira, azt elvihetjük.

**G. L.:** Igen ám, de hova vihetik?

**F. L.:** Az előbb mondtam, hogy anyámnak volt külön tanyája, melyet eladott 3,5 mázsa szabadbúzáért. De a Népbizottság nem ismerte el az adásvételt, habár a vevő a családjával ott lakott. Abban az időben a vagyonosok menekültek a vagyontól és fiktív szerződéssel átruházták barátoknak vagy rokonoknak a nevére. Ezért hoztak olyan törvényt, hogy az ingatlant csakis a Járási Népbizottság engedélyével lehetett telekkönyvezni. Az, aki megvette anyám tanyáját, nincstelen ember volt, és később évek múlva jóváhagyták nekik a vételt. Ekkor még nem volt meg a jóváhagyás, ezért a mi részünkre egy szobát ki kellett üríteni. Két év múlva derült ki, hogy a háborúban eltűnt bátyám és az öcsénk apai örökségét a bírósági ítélettel nem kobozták el, de természetben azt is elvette a Helyi Népbizottság. Ekkor visszaköltözhattünk a tanyánkra, de akkor meg úgy, hogy mi kaptunk egy szobát, az odaköltöztetett két család ott lakott még egy évig.

**G. L.:** Édesanyját kétévi börtönbüntetésre ítélték. Le kellett tölteni ezt a börtönbüntetést?

**F. L.:** Kb. felét töltötte le, mert volt egy osztálytársam, akinek a nagynénje Zentán ügyvéd

mellett dolgozott, és akkor az a mi nevünkben írt kegyelmi kérvényt és annak alapján a büntetésének felét elengedték.

Én az internátust otthagytam. Két hét múlva üzentek, hogy menjek, jelentkezsek az igazgatónál. Jelentkeztem az igazgatónál és elmondtam az esetemet, helyzetemet, hogy nem tudom fizetni a diákothont. Anyámat bebörtönözték, mindenünket elvettek. Kint a tanyán is úgy élünk, hogy az ismerősök, szomszédok adnak néha kenyeret, ennivalót.

**G. L.:** Ha kegyelemkenyéren él az ember, talán az az egyik legnagyobb megaláztatás számára, tudván azt, hogy az ősök becsületes munkával kaparták össze azt a vagyont, mely vagyonnal rendelkeztek, hogy azután egy új társadalom megbélyegezze a dolgozó embert, még hogyha gazdáról is van szó, kuláknak nyilvánítsa és megfossza vagyonától.

**F. L.:** Én sokat szenvedtem amiatt, hogy azzal csúfoltak, hogy kis kulák, annak a vagyonnak csak a terhét éreztem. Paraszt gyerek voltam, nekem ki kellett menni kanászkodni, jószágot őrizni. Mondtam is olyat, hogy de jó annak, akinek nincs jószága, mert nem kell neki kanászkodni.

De hogy visszatérjek az előbbiekhöz, jelentkeztem az internátus igazgatójánál és elmondtam, hogy most már én nem járok gimnáziumba, nincs miből fizetni, az anyám börtönben van. Azt mondta, gyere elmegyünk a gimnáziumba az igazgatóhoz. Az internátus igazgatója akkor Újházi Lajos volt, a gimnáziumnak pedig Szeli István. Elmeséltetek mindent velem. Azt mondták, hogy várjak kint, majd megpróbálnak intézkedni. Beszólítottak és mondták, hogy el van intézve. Az internátusban lakhatok, és hogy járjak tovább iskolába.

**G. L.:** Talán akkor érezte Fehér Lajos első ízben idegen emberek emberségességét.

**F. L.:** Ha akkor nincs Újházi Lajos és Szeli István, kimaradtam volna a gimnázium alsó osztályából, hogy hol volnék most, nem tudom, de mindenestre nekik nagyon sokat köszönhetek, illetve a további tanulásom lehetőségét tőlük kaptam. Valószínű, hogy érezték, látták bennem azt, hogy itt tulajdonképpen a nagy igazságtalanságot enyhíteni kell.

**G. L.:** A sors iróniája vagy fintora talán, hogy Fehér Lajostól jogász lett.

**F. L.:** Középiszkolás koromban már foglalkoztatott a vagyon-visszaszármaztatás, a háborúban elveszett bátyám és a kiskorú öcsém földjének visszaperlése. Joghallgató koromban folytattam az ez irányú tevékenységemet. Végül sikerrel jártam, de kártérítést nem kaptunk.

**G. L.:** Elégtételt jelentene-e Önnek, ha az a közel 60 esztendő után visszakapná azt a 20–30 hold földet, ha kapna egy olyan papírt, hogy Fehér Lajost és

családját rehabilitáljuk, hogy Fehér Lajos és családja nem volt bűnös, hogy mindaz a megaláztatás, ami Fehér Lajost és családját érte, egy hatalomnak a szele volt. Persze, nemcsak az Ön családja az egyedüli ebben a rengetegben.

**F. L.:** Engem ez nem tudna meglepéssel eltölteni. Ami meglepéssel eltöltött az az, hogy az egyik „elvtárssal” együtt ültem az orvosi rendelő várótermében, és azt mondta, hogy „Lajoskám, meg tudnál bocsátani?” Átérezte azt, hogy akkor mit csinált azzal a kisgyerekekkel, azzal a tizenéves gyerekekkel.

**G. L.:** Nem tudom, hogy mi játszódhatott le annak a számomra ismeretlen embernek a lelkében, de mindabból, amit most két mondatban elmondott, az világlik ki, hogy ezek az emberek valamiért kiszolgálták a hatalmat.

**F. L.:** Kaptak anyagi juttatást. Nagyanyám vagyonát is konfiskálták. Ott is széthúztak mindent. Az a pillanatnyi anyagi haszon volt a mozgató.

**G. L.:** Anyagi haszon, de én azt hiszem, hogy itt egy hatalomról, hatalomvágýról is van szó, mert soha nem a képzett embereket helyezték ezekbe a bizottságokba és a bizottságok élére.

**F. L.:** A képzett emberek félrevonultak. Azokban nem is volt bizodalma a hatalomnak. Akarva, nem akarva passzivitásba is nyomták őket, mert netalán ha szólnak, akkor az bizonyos reakciót vált ki. Az volt a cél, hogy azokat az embereket aktivizálják, akiket meg lehetett vásárolni.

Egy volt munkásunk azt mondta, hogy gyere, fölvezetlek a városházára, a gyámhatóságához, az árvaszékhez. Odavezetett az ajtóhoz és azt mondta, most menj be és mesélj el mindent, hogy nem tudod, hogy holnap mit eszel, hogy holnap hol alszol, és majd ezek segítenek. Bekopogtam és mindent elmeséltem. Meghallgatott egy férfi. Azt mondta, hogy vannak-e nagyszüleid? Mondtam, hogy nagyanyám van, de az is be van csukva a beszoigáltatás miatt. Nagynénid, nagybácsid van-e? – kérdezte tovább. Mondtam, hogy van egy nagynénim, de az is börtönben van. Hát..., azt mondta, valahova menj el, én nem tudok rajtad segíteni.

**G. L.:** Sorsa, élete későbbi alakulásában ezt nem érezte meg, mert ott volt az a kitartás, az a cél, hogy tanulnom kell, hogy talán egy napon felfedjem mindazt, amit velem műveltek, nem csak velem, hanem az egész gazdatársadalommal művelt az akkori hatalom.

**F. L.:** A későbbiek folyamán én nem azért kutattam ezeket a dolgokat, hogy esetleg megbosszuljam, hanem azért, hogy megértssem, hogy ezek az emberek miért csinálták ezt.

**G. L.:** És sikerült megértenie?

**F. L.:** Nem, mert ahány ember volt, akivel ezt megbeszéltem, mindegyiknek más és más volt az indítéka, de mindegyiknek volt valami hátsó anyagi indítéka, amiért ezt csinálta.

**G. L.:** Tornyos és a környező tanyavilág történetének, fejlődésének és az utána bekövetkezett hanyatlásának kiváló ismerője Fehér Lajos. Helytörténezként tevékenykedik még napjainkban is. Ez a kutatás a gyermekkorra vezethető vissza, ez tény. Ennyire szereti Tornyost, annak ellenére, hogy nem valami szép gyermekkori emlékek fűzik a településhez?

**F. L.:** Nem valami szép emlékek, de azok az emlékek bizonyos emberekhez, embercsoportokhoz kapcsolódnak, és nem a településhez, nem ehhez a faluhoz vagy a földekhez tartoznak. Én tulajdonképpen a történelem iránti vonzalmamat a gyermekkorban szereztem, amikor még az apám is élt, és az akkori öregek mesélték a betyárvilágot, a régi történeteket, amikre én nagyon fogékony voltam. Ezek a történetek úgy belém ivódtak, sokat foglalkoztattak, hogy tulajdonképpen mi is történt, hogyan történtek az események. Apámnak voltak történelmi tárgyú könyvei, többek között a Tolnai világtörténelmi sorozat három kötete is, melyeket én majdnem betéve tudtam, olyan nagy becsben tartottam.

Mivel én soha nem éreztem jól magam a városban, a kinti világhoz kötődtem. Itt éreztem jól magam. Amikor kijöttem a tanyavilágba, akkor éreztem szabadon magam. Egyetemista koromban többször voltam Belgrádban Jugoszlávia Legfelsőbb Bíróságán a vagyonekbevitelünk ügyében. Többszöri kapcsolatunk alkalmával ösztöndíjat ajánlottak. Hiányzott nekik a magyarul tudó jogász. Megköszöntem az ajánlatot, de nem fogadtam el, mert nem tudtam elképzelni, hogy huzamosabban nagyvárosban éljek. Az én világom nem volt összeegyeztethető a városi mozgással. Ezzel most is így vagyok. Kinn a határban szeretek szemlélődni, csendesen meghúzódva, mint az ibolya a csalán tövében. De ez nem jelent remeteéletet, hiszen a baráti, társadalmi kapcsolatokat ápolom. Ismerőseimnek, barátaimnak mindig készen állok segítségnyújtásra. Sok fiatalnak segítettem a szakdolgozatok és diplomamunkák elkészítésében. Együtt örülök velük a sikerüknek.

**G. L.:** Emlékezetében élénken élnek még a Tornyos környéki tanyák, Tornyos története, pontosabban a település keletkezésének története?

**F. L.:** Arra a tanyavilágra, amely sűrűn lakott tanyavilág volt, még gyermekkoromból emlékszem. Amikor jöttünk Tornyosra – ugyanis anyai nagyszüleink itt laktak Tornyoson – a hét kilométeres úton tanya tanya mellett volt. Ismertük az embereket. Nem volt

felölt és gyerek, akit nem ismertünk volna. Ha a környezetét az ember teljes egészében ismeri, az biztonságérzetet is ad, hogy nekem nincs mitől félni. Ezt így gondoltam eddig, illetve felnőtt koromig, mert most már nap-nap után arra ébredünk, hogy innen loptak, ott törtek be. Bogarason mostanában agyonverték egy idős, magányosan élő asszonyt. Az elmúlt 10 év alatt 7–8 esetben loptak tőlünk, illetve betörték hozzánk. A közbiztonság visszaesik olyan szintre, hogy rosszabb, mint a betyárvilágban volt. Igaz, akkor csak annak kellett félni, akinek sok vagyona volt, most viszont válogatás nélkül félnet az is, akinek kevés van, mert a keveset is meglopják.

2004-ben Tornyos jelentkezett a Durindó és Gyöngyösbokréta fesztivál házigazdájának. Az indoklásban szerepelt, hogy Tornyos abban az évben ünnepli újratelepítésének 250. évfordulóját. Arról volt szó, hogy a műsorfüzetbe én írjak egy bevezetőt, de megsabták, hogy azt hangsúlyozzam ki, hogy 250 évvel ezelőtt telepítették újra Tornyost. Én tiltakoztam ezen állítás ellen, hiszen a középkori Tornyost nem telepítették újjá olyan módon, mint pl. Kishegyest vagy a Bánságban Magyaritbét stb. Egyébként is, nehezen elképzelhető, hogy ha Tornyost valóban 250 éve telepítették, akkor hogy lehet, hogy 150 évig nem volt temploma, mivel a templom csak 100 éves. Ebből egy nagy vita keletkezett a szervezőbizottságban, majd határozat született, hogy menjek el Kalocsára az Érseki Levéltárba és próbáljak adatokat találni. Én öt napig végeztem levéltári kutatást, és az eredmény lényege, hogy a középkorban létezett Tornyos nevű település e tájon, amely a török dúlás után megszűnt létezni, majd a 18. század közepétől kezdve fokozatosan a zentai tanyavilág részeként magyarokkal népesült újra a Csík-ér mindkét partján. Ettől nyugatra volt a Külső-járás, keletre pedig a Középső-járás, melyek tulajdonképpen legelők voltak.

Amikor Kalocsán voltam, kihasználtam az alkalmat, hogy kutassak a saját családfám után is. Ugyanis 1943-ig az itteni egyházi anyakönyvek másolatai ott megtalálhatók. Rájöttem arra, hogy a dédapám idősebb testvéreit Zentán keresztelték, mivel a zentai határban a tanyák a 18. és 19. század fordulóján még állatteleltető szállások voltak. Később alakultak ki a „szántóföldi” tanyák, amikor télen-nyáron kinn laktak a szálláson. Így a dédapám fiatalabb testvéreit már Csantavéren keresztelték. A lakhely rovatban pedig nem az van beírva, hogy Tornyos, hanem Zentai tanyák. A következő nemzedéknél jelentkezik az anyakönyvben a Tornyos név. Ugyanis a nagyapám 1861-ben született. A csantavéri anyakönyvben a lakhelyét úgy jegyezték be, hogy Tornyospusztá. Nem Tornyos falu, hanem Tornyospusztá, ami utal a pusztaságban szétszórt tanyákra.

Fordulópontot jelentett Zenta határhasználatában az 1882. évi járásosztás, a város tulajdonában lévő közlegelők felosztása. A régi jogokra hivatkozva a birtokos osztály fel akarja maga között osztani a közföldeket, míg a birtok nélküli értelmiségiek és az állattenyésztők ez ellen küzdenek. A földosztó párt győz, felosztják a városi földek jórészét. Ez volt a hírhedt ún. „járásosztás”, ugyanis akinek volt földje, az minden 3 lánc után kapott egy negyediket. A föld nélküliek nem kaptak a közlegelőkből semmit.

Tornyos és környéke nagy változáson ment át a járásosztás után. Addig a gazdálkodás a külterjes állattenyésztésen alapult, ezután pedig föllendült a szántóföldi növénytermesztés. Megszaporodott a tanyák száma.

**G. L.:** Sikerült-e beazonosítani Tornyos település hivatalos alapításának évét?

**F. L.:** Nem. Azért, mert tulajdonképpen itt közigazgatásilag Tornyos nem volt elismerve, csak a II. világháború után, amikor megalakították a Helyi Népbizottságot, először Keviben, utána áttették a székhelyét Tornyosra. Ez a Népbizottság egyenrangú volt a zentai Népbizottsággal. Ezek felett volt a Járási Népbizottság. A háború alatt közigazgatásilag csak egy kihelyezett közellátási hivatal működött Zentáról irányítva. Még most is az idős tornyosiak tudatában, hasonlóan a határbeli tanyasiakhoz, a Zentához való tartozás dominál. Azt mondják: „hazamegyünk a városba” – jóllehet már apjuk, sőt nagypapjuk is kint született.

1883-ban iskola, 1901-ben templom, 1906-ban parókia épült Tornyoson. Kapott a település állandó papot, aki szervezte a lakosság közösségi életét. Utcák még nem voltak, hanem dűlőutak. Az iskola és a templom körül szaporodtak a házak. Laza beépítésű, néhány sor házzal a szemlélőben már falut érzékeltettek.

**G. L.:** A megélhetés forrását, és ez érthető is, mindig a mezőgazdaság jelentette. Így van ez napjainkban is?

**F. L.:** Így van ez napjainkban is. Bár el kell mondani, hogy a megélhetés egyre nehezebb. De a hetvenes években, amikor a mezőgazdaság jobban prosperált, újabb munkahelyek létesültek a mezőgazdasági birtokokon is. Most leépülőben van minden. A földművesek kilátástalansága, bizonytalansága oda vezet, hogy a fiataloknak nem vonzó a földművelés, ha csak lehet, akkor ingáznak a környező városokba, ha a fiatal megnősül vagy férjhez megy, ide már nem jön vissza. Ezt bizonyítja az is, hogy bármelyik utcába elmegyünk, üres házakat találunk, ahonnan a fiatalok elmentek városba, albérletbe lakni. Itt eladnák a házat, de ára nincs.

**G. L.:** Véleménye szerint miért nem vonzó a falusi élet, miért nem ragaszkodnak az emberek a szülőfalujukhoz, tisztelet a kivételnek, mint ahogy ragaszkodott ehhez az oázishoz Fehér Lajos is, és valójában azért is tért ide vissza erre a településre.

**F. L.:** Más a nevelés és más a lehetőség, mert akkor, amikor még én fiatal voltam, akkor 3–4 gyerek volt egy családban, ha 1–2 el is ment és nem maradt földművesnek, még akkor is maradtak olyanok, akik mezőgazdasággal vagy állattenyésztéssel foglalkoztak. De most egy gyerek van, esetleg kettő.

Ha megnézzük a statisztikai adatokat, hogyan csökken a magyarok létszáma Tornyoson, lesújtó képet kapunk. 1981-ben 1687 magyar lakos volt – a lakosság 90%-a, 1991-ben 1613-an vannak a magyarok – a lakosság 84,5%-a. Tíz év alatt a magyar népesség száma 74 fővel csökkent. De a 2002. évi népszámláláskor újabb csökkenés tapasztalható, vagyis: 2002-ben 1452 a magyar lakos – a lakosság 82,22%-a. A tizenegy év alatt a magyar lélekszám 161 fővel csökkent.

**G. L.:** Ezzel szemben növekedett-e a más nemzetiségűek száma?

**F. L.:** A roma lakosság a faluban a fő számottevő. 1981-ben 66 roma lakos volt – az összlakosság 3,5%-a, vagyis minden 27. tornyosi lakos volt roma nemzetiségű. 1991-ben 217 főre növekedett a romák száma. Az összlakosság 11,4%-a lett, azaz minden 9. tornyosi lakos roma. Tíz év alatt a roma létszámnövekedés 151 fő. 2002-ben 256 fő a roma nemzetiségű tornyosi lakos, az összlakosság 14,5%-a azaz minden 7. tornyosi roma. A két népszámlálás között a roma létszámnövekedés 39 fő.

**G. L.:** A falunak mikor volt virágkora?

**F. L.:** Az a 70-es években volt, amikor a szövetkezet, a kooperáció, a mezőgazdasági birtok működése jövedelmező volt. Ehhez hozzájárultak a zöldterv útján folyósított kedvező hitelek is. Abban az időben, akik mertek írni zöldterv-hitelt, a későbbiek folyamán meg tudták a gazdaságot erősíteni, mivel az infláció folytán a tartozásuk minimálissá vált. Azonban bekövetkezett a jugoszláviai krízis. A kényszermozgósítás elől a fiatalok külföldre menekültek. A jugoszláviai tagköztársaságok leváltak. A horvátokkal és a szlovénekkal nagyon jó gazdasági kapcsolataink voltak. Miután különváltak, ezek a kapcsolatok megszűntek. Ennek folytán a gazdasági helyzetünk is rosszabbodott.

**G. L.:** Csak meg kell, hogy kérdezzem Fehér Lajost, hogy számított-e arra, hogy az élete így alakul, ahogyan alakult, hogy elégedett, elégedetlen ember-e? Hogy azokon a sérelmeken, amelyeken Ön keresztülment gyermekkorában, azért többé-kevésbé csak sikerült túltennie magát, és talán megbékél az

ember azzal a gondolattal is, hogy nem is egy rossz társadalomról volt szó, hanem inkább bizonyítani akaró, rossz értelemben bizonyítani akaró emberekről.

**F. L.:** Nehéz erre így válaszolni, mert az egyéni sérelmeimet, amiket én átéltem, azokat ellensúlyozza Szelei tanár úr és Újházi Lajos hozzám való viszonyulása, vagy a többi tanárnak, a gimnáziumi tanuló társaimnak és az osztálytársaimnak irántam való megértése. Akik azért, ha arról volt szó, mellém álltak és segítettek. Nem úgy fogták fel, hogy nohát ez a paraszt, aki jött valahonnan a siristyánból, mit akar.

Na, de azért én is igyekeztem, hogy az ő bizalmukat kiérdemeljem. Önképzőköri elnök voltam, és az ifjúsági szervezetben igen aktív. Mindig törekedtem arra, hogy bizonyítsak is, hogy én akarok, tudok és képes vagyok rá. Sikerült azzal, hogy könyvmoly lettem, és ha valamit nem tudtam, akkor nekifeküdtem a könyveknek. Megkerestem az adatokat és adandó alkalommal én már élő lexikon voltam. De nemcsak a szépirodalomban, hanem más kérdésekben is otthonosan mozogtam.

Életem során értékes könyvtárat gyűjtöttem össze. Életem a kikezdehetetlen tényszerűség. Ezért a könyvtárállományom zöme lexikonokból, kézikönyvekből áll. De azért a tényanyag mellett az egymásnak ellentmondó magyarázatokat, körítéseket is el szoktam olvasni és így kialakítom a saját véleményemet.

**G. L.:** Az a kérdés foglalkoztatja-e Fehér Lajost, hogy az a tényanyag Szerbia, a Vajdaság, Tornyos és környéke vetületében változik-e vagy változhat-e?

**F. L.:** Véleményem szerint abban, hogy mit magyarázunk bele a tényekbe, a mindenkori politikusoknak, politikai irányzatnak van szerepe. Azért kell, amikor tényanyaggal foglalkozunk, hogy a körítést lehámozzuk, kicsit megfejtjük, és akkor rájövünk arra, hogy ezt a tényt évekkal azelőtt másképpen magyarázták. A magyarázat, a körítés változik, attól függően, hogy a társadalmi közeg milyen fajta magyarázatra tart igényt, de a tényanyag akkor is marad.

Bizonyára 60 évvel ezelőtt a családom tragédiáját is más körítéssel magyarázta az akkori politikai hatalom, vagyis az az agrárproletariátus érdekében igazolt tény volt. Az akkori elmélet szerint a „konfiskáció a kizsákmányoló kisajátítását” jelentette. (Konfiskacija je vid eksproprijacije eksproprijatora). És a cél szentesíti az eszközt.

A mi családi tragédiánk súlya viszonylagos, és ha összehasonlítom a csúrogi mészárlással vagy az oroszországi vörös terrorral, szinte jelentéktelen esemény volt. Elemmezve a tényeket, úgy érzem, hogy tulajdonképpen én nem is vagyok annyira vesztes, mint mások. Én tanulhattam. Voltak emberek, akik segítettek abban, hogy ne legyek elkallódott ember valahol a világban.

Ez a körülmény bizonyos megalégedéssel tölt el. Nem vagyok kiábrándulva. Éljük a magunk életét a kis közösségünkben. Igyekszem az embereket elfogadni olyannak, amilyenek. Alkalmazkodom a környezetemhez, a többséghez, azokhoz, akikkel együtt élek, akikkel egy közösségbe vagyok beépülve. Mindig törekedtem arra, hogy az emberek megbecsüljenek. Úgy érzem, sikerült.



\* Elhangzott az Újvidéki Rádió Találkozások című műsorában 2008. október 11-én.